

Список літератури: 1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» //ВВР України №26. 1998р. 2. О.М. Бантурки «Адміністративна діяльність» //Особлива частина. Підручник. Харків, 2000р. 3. І.П. Голосинченко, Я.Ю. Кондрагін. «Адміністративна діяльність ОВС». Підручник. Київ, 1995р. 4. Є.Калого. «Система державного фінансового контролю: шляхи реформування» //Вісник податкової служби України №30. 2000р.

Надійшла до колегії 01.03.02

А.В. Войціховський

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ЗА ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО

Поява в середині ХХ ст. нових принципів і норм, порушення яких особливо небезпечно для збереження міжнародного правопорядку, підтримки мирних і дружніх відносин між державами, викликало необхідність боротьби з деякими категоріями правопорушень усім світовим співтовариством. До числа таких злочинів також відноситься і фальшивомонетництво.

Фальшивомонетництво, як злочин міжнародного характеру, може завдати шкоди міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку. Воно небезпечно не тільки за своїм характером, але і за наслідками. Причому по наслідках не тільки в юридичному змісті, але також у політичному і морально-етичному: знецінення грошових надгромаджень населення; ріст цін; падіння виробництва, закриття багатьох підприємств; ріст безробіття; активний розвиток тіньової економіки; соціальне розшарування суспільства [1, с.118]; зниження рентабельності виробництва і зростання державних дотанцій; ріст злочинності [2, с.137] тощо.

Не можна не погодитися з В.М.Пановим, який стверджує, що «фальшивомонетництво відрізняється своєю розмаїтістю, винятковими масштабами і заповіданням незлічимого матеріального збитку і моральної шкоди людям. Крім того, нерідко стає в мирний час засобом нагнітання міжнародної обстановки, ускладнення в сфері співробітництва держав і здатне спровокувати міжнародні конфлікти» [3, с.34].

За допомогою навмисної масової підробки грошей можна значно послабити економіку однієї чи декількох держав, що відіб'ється на їх обороздатності і на погіршенні міждержавних відносин, що і може бути метою фальшивомонетників.

Історія згадує безліч прикладів, коли війни між державами нерідко супроводжувалися прагненням окремих держав завдати шкоди економіці супротивника шляхом підробки його національної валюти.

Наприклад, ще пруський король Фрідріх II в часи Семирічної війни (1756 – 1763 рр.) з Річчю Посполитою підробля польські гроші[4, с.82-86]. Напередодні російсько-японської війни (1904 –1905 рр.) Японія посилено підробляла російські карбованці[5,с.43-48]. У період підготовки Наполеона I до нападу на Росію в 1812 р. році мільйонами друкувалися фальшиві російські гроші [5, с.50-54]. Так само робив й Гітлер, готуючись до вторгнення в СРСР [5, с.84-91]. Під час війни 1990 – 1991р. у Перській затоці за допомогою Саудівської

Аравії, Ізраїлю, Ірану і США в Іраку надходила величезна кількість фальшивих диварів [6, с.1].

Крім цього, фальшиві гроші були знаряддям зовнішньої політики деяких держав. Взагалі варто визнати, що гроші ворожих країн підроблювалися у великих кількостях під час численних війн ще з початку Середньовіччя.

У даному випадку необхідно з'ясувати, чи скоєний цей злочин особою чи групою осіб, чи складають ці дії акт держави. Це важливо тому, що статус особи-виконавця визначає коло суб'єктів, відповідальних за злочин. Інакше кажучи, чи буде цю відповідальність нести і держава, і індивід, чи тільки індивід [7, с.117–118]. Процедура реалізації відповідальності держави і індивіда істотно розрізняються між собою, що, природно, повинно відобразитися на інституційному механізмі реалізації відповідальності.

Але із наведених прикладів чітко вимальовується причетність держави до підробки грошей. Тому, якщо держава причетна в скоєнні фальшивомонетництва, то вона повинна підлягати міжнародно-правовій відповідальності.

Відмова від цивільнісного розуміння міжнародної відповідальності держав і неможливість за допомогою одного тільки інституту відповідальності індивіда попередити здійснення міжнародних правопорушень призводять до того, що ідея особливого режиму міжнародної відповідальності держави і створення міжнародного органу для її реалізації продовжує залишатися актуальною.

Одним з головних заперечень проти міжнародного судового органу є його несумісність із принципами державного суверенітету, неутрачання, необхідності попередньої згоди держави на відправлення правосуддя у відношенні його власних дій. При наданні будь-якому органу функції міжнародного судового органу, що буде судити і карати держави, знищується принцип суверенітету рівності всіх членів ООН.

У зв'язку з принципом *par in parem non habet jurisdictionem* неможливо здійснити правосуддя судами однієї держави по відношенню до іншої держави без її згоди. Якщо це неможливо й у міжнародному судовому органі (нібито має місце порушення імперативної норми міжнародного права — принципу суверенної рівності), то неспроможна ідея правосуддя над злочинними державами взагалі. І руйнуючись на суверенітеті держави, цю точку зору активно підтримував Г.Кельзен, що затверджував, що жодна держава не може вимагати юрисдикції над діями іншої держави [8, р.211–212].

У Міжнародній конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, а також в інших існуючих і діючих конвенціях, присвячених боротьбі зі злочинністю, проблема відповідальності держав не вирішена, але справедливо розглядається, як їх істотний недолік.

Природно, що така ситуація в міжнародному праві викликає серйозні розбіжності й у літературі з приводу відповідальності держав за міжнародні правопорушення.

Питання відповідальності держав розглядалося ще в 1946 р. відомим вченим-міжнародником В.Пелла, який в своїй роботі «Злочинна війна і злочинні війни» приклав «Діян Міжнародного кримінального кодексу», в якому пере-

дбачався злочин: «Підробка грошових знаків, яка скоєна однією державою з метою завдати шкоди іншій чи проти здійснення яких держава не приймає необхідних засобів» [9, р.148-150]. Але цей проект кодексу не одержав подальшої підтримки.

Якогось розвитку одержала концепція кримінальної відповідальності держав за здійснення міжнародних правопорушень. Її уперше виклав Пелла [10, с.52-53].

Необхідно погодитися з думкою І.І.Карпеня, А.Н.Трайніна, П.С.Ромашкіна та інших, що не можливо. Держави-правопорушники можуть бути суб'єктами політичної, матеріальної відповідальності, але тільки не кримінально-правової [11, с.300-302], тому що це не сумісно із суверенітетом держав [12, с.57].

Причетність держави до фальшивомонетництва може бути *прямим*, тобто коли діяння відбувається державою в особі його органів, представників, агентів і т.п., і *побічно*, коли держава знає про злочинні наміри і допускає в межах своєї юрисдикції здійснення фальшивомонетництва фізичними особами, які не мають формального відношення до державного апарату [12, с.34].

Відповідно видам заподіяної школи в сучасному міжнародному праві розрізняють два основних види відповідальності – *матеріальну* і *нематеріальну*. Часто збитки заподіюються в змішаній формі [13, с.214].

Загальноприйнятим є те, що суб'єкт міжнародного права, який скоїв міжнародне правопорушення, зобов'язаний відшкодувати заподіяну шкоду. Це положення було підтверджено рішенням Постійної палати міжнародного правосуддя від 26.07.1927 р. [14, с.378].

Отже, суттєві матеріальної відповідальності є повна чи часткова компенсація матеріальної шкоди, заподіяної міжнародними противоправними діяннями держави. У даному випадку формою матеріальної відповідальності за фальшивомонетництво виступає *реституція* (відшкодування постраждалий державі матеріальної шкоди грошима чи послугами).

Про відшкодування збитків від підробки грошей можна говорити тільки в тих випадках, коли мова йде про шкоду, яка піддається грошовій оцінці, в інших же випадках сума, що сплачується, носить характер задоволення, а не відшкодування. Так само вона має такий характер у тій частині, що перевищує розмір дійсної шкоди.

Можливо, що в деяких випадках обсяг матеріальної відповідальності держави, що скоїла фальшивомонетництво, може бути обмежений з-за практичної неможливості реального відшкодування всієї заподіяної матеріальної шкоди (наприклад, у випадку спричинення значних матеріальних збитків декільком державам і т.п.). Саме з цього, наприклад, був обмежений обсяг матеріальної відповідальності Німеччини після Другої світової війни.

Що стосується нематеріальної шкоди, то вона проявляється в негативних наслідках для міжнародного правопорядку і для нематеріальних інтересів, що захищаються міжнародним правом, держав (їх авторитету на міжнародній арені, зовнішньополітичної ролі, різних форм обмеження державного суверенітету).

Таким чином, держава, яка причетна до підробки грошей, може бути піддана нематеріальному виду відповідальності (політичної): встановлення обмежень на імпорт із держави, що скоїла підробку грошей; підвищення митних тарифів на товари, що відправляються з цієї держави; оголошення дипломатів цієї держави *persona non grata* [15, с.80]; покарання вишніх, надання особливих почесностей постраждалій державі [16, с.291]; сплата визначеної грошової суми як символічне визнання провини і бажання її залагодити і т.п. [17, с.159].

Характер і обсяг зашодіяної шкоди державі від фальшивомонетництва повинна ретельно враховуватися при визначенні видів і форм відповідальності.

Шкоду від фальшивомонетництва, як злочину міжнародного характеру, що наноситься міжнародному правопорядку, не можна порівнювати із збитками, завданими звичайними правопорушеннями, і має принципово інший характер, пов'язаний зі свідомим і зухвалим небажанням підкорятися міжнародному праву, що робить правомірним застосування у випадку його скоєння більш важких форм відповідальності.

Крім характеру й обсягу заподіяної шкоди, при вирішенні питань про відповідальність держави, причетної до фальшивомонетництва, повинні прийматися в розрахунок і інші фактори. Мова йде про те, що необхідно встановлювати більш суворий режим відповідальності, якщо, наприклад шкода – це наслідок обміркованої і спланованої операції держави чи групи держав, і якщо йдеться про підробку світової валюти.

З наведеного неважко зробити висновок, що сутність відповідальності держав за фальшивомонетництво полягає в тому, що відновлюється порушений міжнародний правопорядок, а держава-правопорушник зазнає осудження і несе моральні, політичні, матеріальні і інші позбавлення. У результаті захищаються права потерпілих від злочину, і забезпечується безперербійне функціонування механізму міжнародно-правового регулювання.

У міжнародному праві загальноновизано, що суб'єктами претензій до держави-правопорушника можуть бути не тільки безпосередньо постраждалі держави, але і практично усе міжнародне співтовариство [18, с.124].

У зв'язку з цим виникає питання, що мається на увазі під міжнародним співтовариством. На думку деяких вчених, міжнародне співтовариство «у правовому плані може бути розглянуто тільки як сукупність держав...» [19, с.61].

Співтовариство – це не просто сукупність держав, а це система взаємозалежних суверенних держав і створених ними міжнародних організацій. У зв'язку з цим можна сказати, що в сучасних умовах відповідальності держави за скоєння фальшивомонетництва перед міжнародним співтовариством може реально виявлятися і (чи) як відповідальність перед державами і (чи) як відповідальність перед міжнародними організаціями (ООН).

Ще швейцарський юрист-міжпародник Н.Блюмчлі писав, якщо порушення міжнародного права загрожує загальною небезпечкою, тоді не тільки потерпіла держава, але і всі інші повинні протидіяти і подбати про відновлення і забезпечення юридичного порядку [20, с.9].

Список літератури: 1. Деньги. Кредит. Банки / Под ред. О.И.Лаврушина. М., 1998. 2. Основы экономической теории: Підручник / За ред. С.В.Мочерного. Тернопіль, 1993. 3. Панов В.П. Международное уголовное право: Учебн. пособие. М., 1997. 4. Вермут Г. Адфери с фальшивыми деньгами / Пер. с нем. Н.В.Вардуга. М., 1990. 5. Польской Г.Н. Тайны монетного двора. М., 1996. 6. Fake – money Flood is Aimed at Clipping Iraq's Economy. New York Times. 27.05.92. 7. Бастрюкин А.И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. Л., 1986. 8. Kelsen H. Principles of International Law. New York–London, 1967. 9. Pella V. La guerre – crime et les criminels de guerre. Geneve, 1946. 10. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. М., 1998. 11. Трайнин А.Н. Избр. произведения. Защита мира и уголовный закон / Под общ. ред. Р.А.Руденко. М., 1969. 12. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. М., 1998. 13. Курс международного права. Т.3. Основные институты международного права. М., 1990. 14. Фердрос А. Международное право / Пер. с нем. Ф.А.Кубышкино и Р.Л.Карышкиной; Под ред. Г.И.Тупикина. М., 1959. 15. Василенко В.А. Международно-правовые санкции. К., 1982. 16. Додонов В.Н., Панов В.П., Румянцев О.Г. Международное право: Словарь–справочник / Под общ. ред. В.Н.Трофимова. М., 1997. 17. Петровский Ю.В. О политической ответственности государств // Советская ежегодник международного права. 1970. М., 1972. 18. Василенко В.А. Ответственность государства за международные правонарушения. К., 1976. 19. Курис П.М. Международные правонарушения и ответственность государств. Вильнюс, 1973. 20. Блишчя И. Современное международное право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса / Пер. со 2-го нем. изд. Н.Ульяниченко в А.Ладженского; Под ред. Л.Камаровского. М., 1876.

Надійшло до редакції 26.02.02

О.В. Пчокина

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Згідно з Конституцією України найвищою соціальною цінністю є захист життя і здоров'я, прав та свобод людини. Важлива роль по забезпеченню прав громадян належить органам внутрішніх справ, і зокрема підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1]. При проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділи правоохоронних органів вирішують поставлені перед ними задачі в двох аспектах: перший – своєчасне розкриття і розслідування скоєних злочинів, тим самим відновлюючи порушені права і інтереси громадян; другий – безпосереднє дотримання у процесі своєї діяльності їх прав і свобод.

Питання правового регулювання оперативно-розшукової діяльності давно привертало увагу фахівців, що займаються дослідженнями у цій сфері. Але діяльність органів внутрішніх справ ще не належно врегульована відповідними законами і підзаконними нормативними актами. В минулому вона регламентувалася близько 300 нормативними актами. Така кількість актів свідчила не стільки про чіткість і повноту врегулювання діяльності органів внутрішніх справ, скільки про їх застарілість, суперечливість, невідповідність сучасним вимогам. У цьому зв'язку забезпечення прав і свобод громадян при розкритті та розслідуванні злочинів викликало особливу стурбованість. Це виражалось, з одного боку, у неадекватному реагуванні на кримінальну обстановку, що склалася, з іншого боку – у прямих порушеннях прав громадян, що втягуються в